

КИЇВСЬКА СТАРОВИНА

березень — квітень
2003

№ 2
(350)

Головний редактор
П. П. Толчко

Журнал
Київського
славістичного
університету

Науковий
історико-філологічний журнал
Виходить 1 раз на 2 місяці

Заснований 1882 р.

Був друкованим органом
Київської Старої Громади

Редакційна колегія:

Ю. М. Алексєєв

Ю. С. Асєєв

О. І. Білодід

О. В. Вишневська

Т. І. Гундорова

І. М. Дзюба

В. Б. Євтух

Я. Д. Ісаєвич

С. М. Кіктенко

М. Ф. Котляр

І. Ф. Курас

О. С. Онищенко

О. В. Павлюк

М. Т. Пархоменко

О. В. Прискока (заступник головного редактора)

М. І. Сенченко

Г. М. Сиваченко

В. А. Смолій

О. Г. Сокирко

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 8 вересня 1999 р. № 01-05/9 журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями «історичні науки» та «філологічні науки».

(Бюлетень ВАК України. — 1999. — № 5.)

ЗМІСТ

Статті та повідомлення

- Марина СКРЖИНСЬКА*
Свята Афродіти у Північному Причорномор'ї (VI—I ст. до н. е.).....3
Микола КОТЛЯР
Ідейна спрямованість Галицько-Волинського ізводу.....12
Олександр ГУРЖІЙ
Інтелектуальна еліта Гетьманщини в країнах Західної Європи, Азії та Америки в контексті культурно-релігійних і політичних контактів.....22
Євген РОМАНЕНКО
Формування українських національних партій на території Російської імперії на рубежі XIX—XX ст.: порівняльний аналіз.....30
Василь ЗАДОРОЖНИЙ
Написання імені *Ісус* як мовознавча проблема.....36
Сергій ЗАРЕМБА, Дмитро КЕПІН
Пам'ятки первісної археології на археологічних з'їздах у Києві.....42

Джерела з історії України

- Володимир ВИННИЧЕНКО*
Щоденники.....51
Віталій МИХАЙЛОВСЬКИЙ
Документи подільських (кам'янецьких) генеральних старост на заставу королівщини (1442—1506 рр.).....65
Тетяна ЗАБОЛОТНА
З листування Володимира Винниченка і Розалії Ліфшиць.....81
Іван ПАТРИЛЯК
Державне будівництво в планах ОУН (травень 1941 року).....90

Історичні постаті

- Петро ГОНЧАРУК*
Засівач доброго, розумного, світлого {до 180-річчя від дня народження кирило-мефодіївця, вченого-енциклопедиста М.І. Гулака).....114
Валерій ВАХМЯНІН
Постать із забуття: генерал Петро Вовкбой.....133
Людмила РОЗСОХА
Естет із козацькою душею (Василь Горленко й Миргородщина).....138
Юрій ЦИМБАЛ
М.Ф. Владимирський-Буданов — почесний член та доктор honoris causa Університету Св. Володимира.....144

Красне письменство

- Галина СИВАЧЕНКО*
Невеселі пригоди чеського містифікатора (120 р. Ярославу Гашеку).....157
Ярослав ГАШЕК
І струсив я порох із взуття свого... (з маловідомих публікацій письменника).....164

Нові видання

- (упорядник: Лиханова І.Г. — молодший науковий співробітник відділу національної бібліографії НБУВ
Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського).....89, 163, 174

на, тепер у США), завідувачка відділом міжнародного обміну бібліотеки Чиказького університету.

¹⁰ Гекслі (Гакслі) Джон — видатний англійський біолог і філософ, перший директор ЮНЕСКО, один із засновників Міжнародного гуманістичного союзу.

¹¹ Масарик Ян (1883—1948) — син Т.Г. Масарика, посол Чехо-Словаччини у Великобританії. На відміну від Е. Бенеша, дотримувався прозахідної орієнтації, відмовився брати участь у переговорах Бенеша зі Сталінім. На думку істориків, був знищений 1948, коли формально увійшов до комуністичного уряду, але після опублікування його програми за офіційною версією покінчив життя самогубством, вистрибнувши у вікно.

¹² Смотрич Олександр (1922—?) — письменник на еміграції у Німеччині, Канаді. Листувався з Винниченком.

¹³ Потсдамська угода — підписана під час Потсдамської конференції (17.07—02.08. 1945). У ній ідеться про демілітаризацію і денацифікацію Німеччини, умови окупації та відшкодувань, покарання воєнних злочинців.

¹⁴ Соколовський — імовірно, Василь Соколовський (1897—1968) — радянський військовик, маршал. З 1946 головнокомандувач групою радянських окупаційних військ Німеччини і голова радянської військової адміністрації в Німеччині.

¹⁵ Мартос Борис (1879—1977) — громадський і політичний діяч, кооператор і педагог. — 1917 член Центральної Ради, генеральний секретар земельних справ; 1919 міністр фінансів і голова Ради Міністрів Директорії. Від 1920 на еміграції в Німеччині та Чехо-Словаччині. Один із засновників і професор Української господарської академії в Подсбрадах.

¹⁶ «Була, є і буде» (або «З Валуєвим чи з Федотовим» — стаття Винниченка, опублікована в «Українських Вістях» (28.12.1948, № 96, Новий Ульм).

¹⁷ Самчук Улас (1905—1987) — український письменник, громадський діяч, журналіст. З 1927 на еміграції в Німеччині, з 1941 в Україні. З 1943 на еміграції в Німеччині, засновник і голова МУРУ. Листувався з Винниченком.

¹⁸ МУР (Мистецький Український Рух) — об'єднання письменників української антикомуністичної еміграції в Європі. Засноване 1945 в Фюрті. (І. Багряний, В. Домонтович, Косач, І. Костецький, І. Майстренко, Ю. Шерех, Г. Костюк, У. Самчук).

¹⁹ Нитченко (псевд. Чуб) Дмитро (1906—?) — поет, публіцист і громадський діяч. Після II Світової війни на еміграції в Німеччині, потім в Австралії. Перший лауреат премії ім. Г. Сковороди.

²⁰ Галупівська анкета — мається на увазі анкета соціологічного опитування, названа за ім'ям Геллапа Джорджа Гораці (1901—1984) — американського статистика, який спеціалізувався у проведенні опитувань громадської думки. 1935 заснував Американський інститут громадської думки в Принстоні.

²¹ Монтень Мішель Ейкем де (1533—1592) — французький письменник і філософ, гуманіст, представник ренесансного скептицизму.

²² Кант Іммануїл (1724—1804) — німецький філософ, засновник трансценденталізму, сформулював категоричний імператив — чинити так, щоб це стало законом.

²³ Фламаріон — французький письменник і видавець.

ДОКУМЕНТИ ПОДІЛЬСЬКИХ (КАМ'ЯНЕЦЬКИХ) ГЕНЕРАЛЬНИХ СТАРОСТ НА ЗАСТАВУ КОРОЛІВЩИН (1442—1506 рр.)

Віталій МИХАЙЛОВСЬКИЙ

Починаючи з 1442 р. генеральний подільський староста отримав можливість робити записи на заставу королівщини на території Подільського воєводства на суму до 50 гривень¹. Це положення королівського привілею на генеральне подільське староство зробило уряд старости головним на теренах воєводства, але й дало самим старостам дуже сильний правовий важіль для проведення не стільки королівської політики по військовому

осадженню прикордоння, скільки для формування власного запліччя — через осадження (шляхом записів на королівщинах) своїх клієнтів на землю.

За період, який розглядається подільськими старостами були Теодорик з Бучача (1442—1454), Бартош з Бучача (1455—1457), Міхал з Бучача (1458—1464), Станіслав з Ходча I (1464—1474), Анжей Фредро з Плешовіц (1475—1476), Ян Одровонж зі Спрови (1477—1481), Давид з Бучача (1482—1483), Фелікс з Панєва (1484—1486), Станіслав з Ходча II (1494?—1510)².

Усі державці староства належали до найвпливовіших людей свого часу. Якщо Бучацькі могли тішитися неофіційною славою «некоронованих володарів» Поділля у XV ст., то Ходецькі і Одровонжі (не беручи до уваги цілої низки утримуваних ними урядів) були чи не найбільшими землевласниками Руського і Подільського воеводств. Фелікс з Панєва був державцем декількох *старост* у Руському воеводстві (Жидачівське, Долинське, Стрийське), бургграфом Краківського замку, а також першим серед достеменно відомих коронних гетьманів³.

Отже, навіть такого побіжного переліку є цілком досить, аби переконатися, що генеральне подільське староство, навіть незважаючи на небезпеку (загибель 2. IX. 1457 р. у битві з татарами Бартоша з Бучача⁴) постійних татарських і волоських нападів, було досить престижним у Короні, за нього сперечалися найвпливовіші можновладці Корони. Воно, в свою чергу, ставало трампліном для авансу на вищі за престижем уряди.

Джерела та історіографія

За розглядуваний період збереглося 18 документів та згадок, виставлених генеральними подільськими старостами. Принагідно зазначимо, що детальний аналіз книг Кам'янецького земського суду за XVI—XVII ст. може збільшити кількість старостинських документів.

Ці документи розпорошені по різних зібраннях: а) Метрика Корона; б) Книга листів у т. зв. Метриці Литовській; в) реєстр Коронного архіву (Подільське воеводство), зроблений Яном Замоїським; г) книги Кам'янецького земського суду⁵.

Структура документів або реєстрів цих документів досить різна. Зазначимо лише, що найбільш повними є два документи Теодорика та Бартоша з Бучача, які містять листи свідків. Це, в свою чергу, дозволяє зробити кращий аналіз самого документа, та й дає змогу говорити про оточення старост.

Варто вказати і на існування певної процедури виставлення документів, адже практично всі документи походять з території Подільського воеводства. Вірогідно, кожен із цих актів (для певності) мав би отримати королівське підтвердження. Проте маємо лише один випадок, коли старостинський документ проходив підтвердження у королівській канцелярії (док. 1453 р. для Пьотра Глініча), та згадку у документі Станіслава з Ходчі II, що він робить запис з волі короля (док. 1504 р. для Сими Митковича).

Що ж до кількісного складу, то маємо: 11 — документів Теодорика з Бучача, 3 — Бартоша з Бучача, 2 — Станіслава з Ходчі I і по одному документові виставили Станіслав Одровонж зі Спрови та Станіслав з Ходчі II. Інформацію про існування інших документів маємо з королівського привілею від 24 червня 1453 р. та з привілею від 5 січня 1456 р., виставленого Бартошем з Бучача Іллі Чернелевичу (запис на с. Іляшівці), є згадка про документ батька Бартоша, Теодорика з Бучача, на це ж село⁶.

Михайло Грушевський одним із перших звернув увагу на важливість старостинських документів для вивчення не тільки місцевого землеволодіння, а й соціальної структури тогочасного суспільства⁷. Він звернув увагу на присутність у них воевод кам'янецького замку⁸. Ним було видано цілу низку цих документів⁹.

Казімеж Пулаский у своєму дослідженні про подільську шляхту використав обляти із кам'янецьких земських книг двох старостинських документів Бартоша Бучацького для родини Миколая з Нового двору та Яна Бахавського¹⁰.

Януш Куртика, у свою чергу, розглядає уряд подільського (кам'янецького) старости як ключовий для Подільського воєводства, зазначаючи, що уряди воеводи і каштеляна були радше почесними і не вимагали постійної заангажованості в місцеві справи¹¹. На його думку, кам'янецький староста був чи не головною дійовою особою у справі оборони східних кордонів Корони¹², а можливість роздавати винагороду за службу робило цей уряд дуже привабливим для можновладців.

Такий стан речей змінювався лише під час поєднання цього уряду з урядом каштеляна або воеводи. Така ситуація склалася у 1442—1454 рр., коли кам'янецьким каштеляном і старостою був Теодорик з Бучача, у 1464—1466 уряд подільського воеводи і старости тримав Станіслав з Ходчі I¹³.

Зворотним прикладом була номінація на високі уряди представника вже місцевої шляхти (тут під місцевою шляхтою розуміємо тих представників місцевої шляхти, два покоління яких на середину XV ст. проживали на території Західного Поділля), які не прагнули б авансу поза межами воєводства (без протекції короля чи можновладця з Малопольщі годі й було розраховувати на це), а перебуваючи досить довго у посіданні уряду, свою «діяльність» спрямовував би на розширення власного маєтку. Яскравим прикладом тут може бути майже 25-літня кар'єра кам'янецького каштеляна Миколая Свірча¹⁴, який мало згадується у джерелах другої половини XV ст.

Ведучи розмову про права застави королівщин до 1442 р. подільськими (кам'янецькими) старостами, дослідники використовували у якості аргументу документ, виставлений 12 липня 1442 р¹⁵. Цим привілеєм король Владислав III підтверджував записи, зроблені померлим подільським старостою Пьотром Поляком (*significamus... magnifico Petro Polyak de Wilphin olim capitaneo Podolie concessisse...*) для Миколая Хახельського, Миколая з Опача, Станіслава з Рудник, Томаша Чорного з Галіна, Миколая писаря, Миколая з Мачіна, Миколая з Вержбіци та інших¹⁶.

Поза увагою залишалися згадки про великі записи, зроблені кам'янецьким старостою Пьотром Поляком у ревізії 1469 р., де на замку і місті Скала було записано 300 гривень (*In castro et oppido Skala cum villis predictis Petri Polak 300 marc.*), а на село П'ятничани був показаний запис на 300 гривень, зроблений Пьотром Поляком (*... in villa Pyathnyczany Petri Polak 300 marcarum...*)¹⁷.

Ще одним підтвердженням про існування такої практики є документ, виставлений 5 травня 1440 р. у Кам'янці. Цей документ відомий у двох копіях, які мають певні розбіжності. Перша копія знаходиться у Коронній Метриці¹⁸, вона була побіжно розглянута Антонієм Гонсьоровським¹⁹. Друга ж походить із інвентаря Коронного архіву, зробленого Яном Замойським.

Отже, Пьотр Поляк з Лихвіна, генеральний подільський староста (*Petri de Wilphin Capitanei terrae Podoliae generalis*), записує шляхетному Миколаю з Гіби, писареві міста Кам'янця та Хмільницькому вйтові й підстарості Подільської землі (*nobili Nicolao de Giba notario ciuitatis Camenecensi et Chmielnicensi advocato ut terra Podoliae vicecap.*) 100 гривень на пустці Думінки у Хмільницькому повіті²⁰.

Як видно з наведених прикладів, подільський староста ще до осені 1442 р. мав право заставляти королівщини на досить великі суми, більші за 50 гривень. Тоді, як привілей на кам'янецьке генеральне староство від 29 вересня 1442 р. лише зменшив або чітко визначив саму суму, на яку староста міг робити застави королівщин на території Подільського воєводства.

Теодорик з Бучача (1442—1454)

Найбільша кількість документів, які дійшли до нас, — 11, припадає на час старостування Теодорика з Бучача. П'ять із них походять з 1444 р, інші документи припадають на 1446, 1450, 1453 та 1454 рр., ще два документи не датовано.

Робити з цього якісь висновки, на нашу думку, є недоречним, адже, зважаючи на убогий стан джерельної бази, дослідник не в змозі відновити повний реєстр старостинських документів і тим самим прив'язати їхню чисельність із певного періоду до окремих подій.

Єдиним більш-менш вірогідним поясненням можуть бути татарські напади на територію Подільського воєводства, які, в свою чергу, міг спровокувати своєю активною діяльністю сам Теодорик з Бучача. Таке припущення може ґрунтуватися на тому факті, що у привілеї на Кам'янецьке староство від 29 вересня 1442 р. король Владислав III відзначив участь Теодорика у посольстві до хана, а також наданням йому міст Караул на річці Дністер, Чорногород в усті Дністра та Хаджибей на узбережжі Чорного моря²¹.

Першим серед відомих нам документів є запис 50 гривень воєводі кам'янецького замку Миколайові Фурманові з Милійовець на пустці Воєводинці та Окунів на річці Тарнава у Бакотському повіті Подільської землі²². Очевидно, у такий спосіб староста хотів винагородити свого підлеглого, надавши йому ці два села. Адже у 1441 р. на них було зроблено запис у 60 гривень Пьотрові Цьолкові²³. Відмітимо два моменти цієї акції. По-перше, села назвали спустошення, адже у документі 1444 р. вони вказані як пустки (*vastitatibus*), а по-друге, очевидно, — внаслідок цього, ціна за три роки впала на 10 гривень.

Воєводинці, як і, вірогідно, Окунів, отримали нову назву від прізвища (прізвиська) нового власника і стали називатися Фурманівцями (тепер с. Фурманівка). Це видно з документа 1553 р., яким король Сигізмунд Август підтверджує братам Героніму та Балтазару Залеським записи на порожньому селі Фурманівці або Воєводинці (*...ville Regiem desertem Furmanowcze als' Woiewodziencze dictum...*)²⁴. Упродовж XV ст. більше ці села не фігурують у джерелах.

13 травня 1444 р. у Кам'янці генеральний подільський староста записує Іванові (Янові) з Баговиці (Бахавському) 50 гривень на с. Кептинці у Кам'янецькому повіті Подільської землі²⁵.

До цього часу це село двічі було об'єктом королівських привілеїв. Ще у 1439 р. король Владислав III зробив запис у 50 гривень на селах Баговиця і Кептинці Янові Бахавському, додаючи їх до запису у 100 гривень, зробленого своїм батьком, Владиславом II Ягайлом²⁶. Другий привілей, тільки на с. Кептиці, походить з 1441 р., коли король записує тому ж таки Янові 100 гривень на цьому селі²⁷. Релятором останнього документа був подільський староста Пьотр Поляк.

У ревізії привілеїв 1469 р. Бахавські показали давні листи (*leterii Bahawski antiqui*), де серед інших, на Кептинцях були записи 100 гривень і 150 на Баговиці та Кептинцях²⁸, що, в свою чергу, не враховувало запису, зробленого Теодориком з Бучача.

Наступні два документи від 21 травня і 1 вересня 1444 р. були виставлені для Яна Фіоля з Конарзова (Конарьова). Документ від 21 травня проводив обмін с. Внучківці, які він передавав Кам'янецькому замкові, на пустку Боблива Криниця, що знаходилася між селами Оринин, Зіньківці, *Suchodambye* та Пудлівці з записом на ній 50 гривень²⁹.

Ян Фіоль з Конарзова вперше згадується у подільських документах у 1439 р., коли король Владислав III записав йому 100 гривень на с. Внучківці Лечичівського повіту³⁰.

Цей нерівноцінний обмін села на пустку із втратою 50 гривень запису є лише запізнілою реалізацією (на два роки) королівського привілею на Кам'янецьке староство від 29 вересня 1442 р., де с. Внучківці згадується у переліку старостинських сіл, наданих королем Теодорикові з Бучача³¹.

Певною компенсацією для Яна Фіоля був наступний документ від 1 вересня, яким Теодорик з Бучача, записував йому 50 гривень на с. Нижній Березні у Хмільницькому повіті, що на р. Березна³². У цьому документі Ян Фіоль названий

служебником (слугою), що, в свою чергу, може вказувати на включення його до старостинського запліччя.

Локалізація цих населених пунктів є доволі проблематичною, особливо з пустою Боблива Криниця. Незважаючи на численні «підказки», такої місцевості біля Кам'янця тепер не існує; с. Нижня Березна, тепер с. Березна, Хмільницького р-ну, Вінницької обл.

Останній документ з 1444 р. датований 22 жовтня. Цим привілеєм генеральний подільський староста визнавав заслуги Георгія Гранчибродича з Мокси на теренах Подільської землі, дозволяв заснувати йому с. Довжок над р. Смотрич у Кам'янецькому повіті й записував на ньому 50 гривень³³.

На цей документ звернув увагу Януш Куртика, відмітивши право старости робити заставу у вигляді дозволу локації села³⁴. Цей документ є досить важливим, з огляду на те, що, по-перше, містить дуже чітку орієнтацію для локації нового села. По-друге, новолоковане село розташовується практично біля кам'янецького замку, що, у свою чергу, спричинило його закріплення до замку, зокрема в люстрації 1564–1565 рр. с. Довжок значиться серед сіл староства³⁵.

19 травня 1446 р. у Язлівці Теодорик з Бучача записав Іванові Сусліві 50 гривень на с. Мойсейківцях на р. Буг у Летичівському повіті Подільської землі³⁶.

Наступна згадка про це село, яке внаслідок цього запису змінило свою назву на Суслівці, походить із 1482 р., коли король Казимир IV підтвердив запис суми на села Суслівці і Попівці, але вже Кам'янецького повіту шляхетному Ануськові³⁷. У 1503 р. вже Олександр I підтвердив цей запис для Якуба Чаплінського³⁸.

Одним із найцікавіших серед усього шеругу старостинських документів, є документ від 2 квітня 1450 р. Він один із небагатьох, відомих на сьогодні старостинських документів, що містять у собі листи свідків, які з певним припущенням є відображенням реального оточення Теодорика з Бучача.

Отже, цим документом генеральний подільський староста викликає з Валахії подільських зем'ян Симу та Берла Буцнів і підтверджує їм права на села Васківці, Іваніківці, Грушовець, Берладку, урочище Лядава, Буцнівці і Мордин, надані великим князем Вітовтом і королем Владиславом³⁹.

У цьому привілеї вперше серед відомих нам документів на означення території використовується формула Подільське воєводство, *in palatinatu Podoliae*. Адже традиційно, починаючи з перших відомих документів для Поділля і практично до кінця XVI ст. вживаною є формула Подільська земля (*terra Podoliae*). На цю обставину звернув увагу Микола Крикун, правда посилаючись на публікацію цього документа у праці Побуг-Гурського про Могилівський повіт⁴⁰.

Тут, на нашу думку, важливим є те, що, власне, Подільське воєводство займало територію Західного Поділля, і вживання формули *Подільська земля* могло бути прихованим бажанням зібрати під «одну руку» увесь регіон, який був поділений між Короною і Великим князівством Литовським. Конфлікт між ними набув нового загострення саме у другій половині 40-х рр. XV ст., коли в черговий раз постало питання про передачу Західного Поділля до Великого князівства Литовського. Гострої суперечки це простистояння сягнуло восени 1451 р. на з'їзді польських і литовських панів у Парчуві⁴¹. У своїх рочниках Ян Длугош наводить претензії литовських панів, які були відкинуті кардиналом Збігневом Олешніцьким, який посилаючись на документи, відстояв право польської сторони як на Поділля, так і на інші землі⁴².

Другим моментом є те, що дуже рідко у надавчих документах першої половини XV ст. вживається формула подільський зем'янин (*terrigena podoliensi*). На превеликий жаль це єдина згадка про Буцнів у XV ст. і ми не в змозі відновити первинні документи на ці села. Можемо лише заперечити Михайлові Грушевському, який, аналізуючи цей документ, писав, що не так важливі є самі згадки,

важливішими (для дослідника) є інформація, чи самі села були порожніми чи ні⁴³, адже йдеться не про застави, а про дідичні володіння (...*bona ipsorum haereditaria, dicta...*)⁴⁴. Не заперечуючи важливості цього аспекту виділимо іншу обставину, яка, на нашу думку, є більш значимою. Сам факт підтвердження подільським старостою прав на дідичні володіння є ні чим іншим, як підміною виключних функцій володаря (у даному випадку короля).

Лист свідків цього документа дає нам представників старостинського запліччя. Серед них цікавою є згадка про особистого писаря Теодорика Сенька (*Senkone notario nostro*). Серед інших свідків, заслуговують на увагу Павло Неш, Петро Нешович, Сима (Семен) Миткович, представники родин, які, на думку Грушевського, є давнього місцевого походження і перші згадки про яких сягають часу Вітовтового володарювання Поділлям⁴⁵, про що свідчить запис у 1427 р. 50 гривень подільських полугрошків Єськові Нешовичові на пустці Ярополково дворище⁴⁶.

Присутній на листі свідків Синюта Вербовецький, можливо, тотожний з Сеньком Вербовецьким, який у 1439 р. отримав запис на селища Вербовець та Літнівці у Кам'янецькому повіті. У цьому документі він зазначений як Сенько з Вербовця (*Sienko de Vierzbowcze*)⁴⁷.

Присутнього на листі свідків Миколая Міхаловського не вдалося ідентифікувати, адже він (і це прізвище загалом) не згадується у подільських документах, і тому ми не можемо зараховувати його до числа місцевої шляхти.

Отже, серед шести свідків цього документа, п'ятеро належали до місцевого боярства, що, незважаючи на малу джерельну базу (а маємо ще свідків на старостинських документах Бартоша Бучацького), можемо говорити, що Бучацькі у формуванні власного запліччя на території Подільського воєводства надавали перевагу представникам місцевої шляхти.

Важливим з огляду на традицію підтвердженням привілеїв у чергового верховного володаря є документ від 1453 р., у якому король Казимир IV підтверджує Теодорикові з Бучача право заставляти королівщини на суму до 50 гривень, яке він отримав від попереднього короля Владислава III, а також згадка про запис на ті ж таки 50 гривень, зробленого генеральним старостою для Пьотра з Глініч, *Petro de Glinicze*, на с. Вербка, з умовою особистої резиденції на Поділлі⁴⁸.

Сам Глініч у джерелах більше не згадується, а от саме село (на жаль, тут не вказано повіту, але серед відомих джерел упродовж XV ст. тричі згадується с. Вербка в Летичівському повіті) було об'єктом зазіхань Бучацьких у 60-ті рр. XV ст.

У 12 листопада 1454 р. Теодорик з Бучача робить запис своєму слугі шляхетному Васюті, який відповідає за ваги (*nobilis Vasuta pensatis eius fidelibus servitiis*), 50 гривень на пустці Іван у Червоноградському повіті, зроблений 12 листопада 1454 р⁴⁹.

Цей документ цікавий не тільки інформацією про обов'язки старостинського служебника, а й тим, що в черговий раз дозволяє побачити механізм осадження власних слуг. Важливою обставиною є те, що запис зроблено на території Червоноградського повіту, на якому впродовж 30–60-рр. XV ст. Бучацькі змогли нагромадити величезні суми, які перевищували 2000 гривень⁵⁰. Це дало змогу утримувати Червоноградське староство Бучацьким-Язловецьким, аж до кінця XVI ст. Наслідком такого довгого перебування в одних руках є той факт, що вочевидь не існує жодної люстрації з цієї території цього повіту за другу половину XVI—XVII ст.⁵¹

Певною зв'язуючою ланкою, яка дозволяє зробити припущення про існування підтверджувального акта застави від наступного старости (як це ми бачимо у привілеях, які виходять із королівської канцелярії) є недатована згадка про документ Теодорика з Бучача для Миколая Хебди (Гіби). 30 травня 1488 р. у Радомі король Казимир IV підтвердив, на прохання подільського воєводи і кам'янецького старости Якуба з Бучача, Героніму, сину покійного Миколая Хебди (Гіби), за-

пис на 50 гривень, зроблений Теодориком з Бучача для писаря міста Кам'янця на хмільнецьке вйтівство та с. Думніки у Хмільницькому повіті⁵². Як вже вище згадувалося, запис для Миколая Гіби на 100 гривень був зроблений Пьотром Поляком з Ліхвіна у 1440 р.⁵³

Ще одна згадка про документ Теодорика з Бучача міститься у привілеї його сина Бартоша, яким записувалося 20 гривень Іллі Чернелевичу на с. Ілляшівцях⁵⁴.

Географічно документи Теодорика з Бучача поширюються на Бакотський (3), Кам'янецький (3), Летичівський (2), Хмільницький (2), Червоногородський (1) повіти, що певною мірою є підтвердженням тези Януша Куртики про непоширення влади Теодорика на Скалу і Бакоту з повітами⁵⁵, хоча, як ми бачимо, є два документи дотичні Бакотського повіту.

Бартош з Бучача (1455—1457)

5 січня 1456 р. у Кам'янці подільський генеральний староста, Бартош з Бучача, син попереднього старости Теодорика записує 20 гривень своєму слугі Іллі Чернелевичу на с. Ілляшівці, які він додає до 20 гривень, записаних на цьому селі його батьком, і приєднує до його маєтку землі вздовж Дністра до устя р. Серебрія⁵⁶.

Свого часу Михайло Грушевський зробив припущення, що назва села утворилася від імені Іллі Чернелевича, нащадки якого почали писатися Ілляшовськими⁵⁷. Додамо лише одну деталь щодо самого села. Така невелика сума у 20 гривень, яка є досить рідкою для подільських документів з XV ст., радше може означати запис на пустці, яка ще й розтошована на березі Дністра, на самому сході воеводства, і де існував постійний ризик у вигляді татарських і волоських нападів.

Сам документ цікавий передусім листом свідків, який дозволяє додати нові персони до когорти старостинського запліччя. Не викликають сумніву особи замкового воеводи Якуба Яворського та писаря Миколая з П'ящиць. Щодо останнього, то упорядники довідника Подільських урядників подали його як кам'янецького земського писаря, зауваживши, що не можна виключити того, що він раніше був гродським або особистим писарем старости⁵⁸. Зваживши на ту обставину, що остання згадка про нього, як про земського писаря (*notarius terrestris*), походить з 1483 р.⁵⁹, а як померлий, він фіксується у 1491 р.⁶⁰, то більш обережним було б припущення про початок кар'єри як особистого писаря, беручи до уваги 27 років різниці між цими згадками.

Згадуваний поруч Сахно з Шандрова (*Sachnone de Schandrow*), можливо, близький або тотожний з Юхно з Шандрова, який присутній на листі свідків акта подільської шляхти у 1439 р.⁶¹ Інших свідків не вдалося ближче ідентифікувати.

У цьому ж таки 1456 р. Миколай Свірч з Нового двору (або Миколай Бедрих) отримує від Бартоша з Бучача запис у 50 кіп кам'янецької монети (*...in quinquaginta sexagenis monete et nummi in Camyeniecz currentis, cum omni jure dominio...*), на селах Кузьмин та Новосілка⁶², таким чином, продовживши формування великого маєткового комплексу Свірчів з Нового двору у північно-західній частині Подільського воеводства⁶³.

Висування на місце під сонцем із середовища місцевої шляхти родини Свірчів починається з кінця 30-х років XV ст., коли Миколай Бедрих з Бедриховець, перший серед відомих кам'янецьких каштелянів (1438—1441), отримав значні записи на села Куялів (до 1946 р. с. Куява, тепер с. Соснівка⁶⁴), Остапківці, Плоске (тепер с. Плоскове) та 400 гривень на центрі повіту м. Смотрич⁶⁵. Пізніше ці села перейшли до наступного Миколая Бедриха, який і збільшив суму застави від Бартоша з Бучача⁶⁶.

Серед згадуваних у документі Бартоша сіл, цікавою є доля с. Кузьмин, яке, вірогідно, потрапило до Миколая Бедриха у спадок або у посаг. Досліджуючи історію родини Свірчів, Казімеж Пуласький фіксує у нього дві дружини, першою з яких була

Єлизавета невідомого роду⁶⁷. Вперше Кузьмин згадується у 1434 р., коли Владислав II Ягайло надає Янові Крушині з Галова сс. Кузьмин, Олешківці, Бедриківці та Колумб'яни у Смотрицькому повіті Подільської землі⁶⁸. Ян Крушини у 1440—1441 був подільським підстолюєм⁶⁹, то гіпотетично міг породичатися з родиною каштеляна.

Під час поділу маєтків у 1496 р. с. Куялів відійшов до Міхала, третього сина каштеляна, а Новосілка до Анджея, другого⁷⁰.

Підтвердженням того, що родина Свірчів була у патронарно-клієнтарних стосунках з Бучацькими, є присутність у 1456 році представників іншої гілки цієї родини — Петра, кам'янецького хорунжія і Яна Свірча з Вахньовець на листі свідків документа Бартоша з Бучача для Яна Бахавського. Слабош (*Slubossius*) з Вахньовець, ще один представник родини Свірчів, був свідком на старостинському документі для Миколая з Бедриховець⁷¹.

Документ на с. Цвіклівці для Яна Бахавського є підтвердженням документа для їхнього батька Григорія (Гжегожа) (у ревізії 1469 р. на с. *Thesschelowcze* був представлений незареєстрований лист руською мовою з давньою королівською печаткою (*produxit unam ruthenicam cum sigillo Mtis regis antiqui super villas Thesschelowcze que non est regestrata*)⁷². Цей документ (оригінал руською мовою), виставлений у Кракові 7 (?) березня 1407 р. на згадуване село у Кам'янецькому повіті на р. Смотрич, був вписаний до кам'янецького земського суду, під час процесу Гжегожа Язловецького з Констанцією Свірчовою⁷³. Ще у травні 1439 р. брати Бахавські підтвердили у короля Владислава III документи великого князя Вітовта для їхнього батька на низку сіл у Кам'янецькому і Бакотському повітах, серед яких ці села не згадуються⁷⁴.

Станіслав з Ходча I (1464—1474)

Перший документ з часів старостування Станіслава з Ходчі I походить з 21 березня 1468 р., коли у Кам'янці, для шляхетного Зинька Корача, було записано 20 кшп монет, які ходять в обігу у Кам'янці, (*...in viginti sexagenis, monete et numeri in Camieniecz currentis...*), на пустці Княжа Лука⁷⁵.

Публікуючи цей документ, Михайло Грушевський датував його 1408 р., саме ця дата стоїть в обох копіях цього документа, які переходять у Коронній Метриці та Книзі листів у т. зв. Литовській Метриці в Варшаві⁷⁶, і з яких була зроблена публікація. Вже у своїй праці «Барське староство», Грушевським була виправлена ця помилка, і дату було перенесено на 1468 р., аргументуючи це тим, що Станіслав з Ходчі був воєводою руським, старостою подільським і галицьким тільки від 1467 до 1472 р.⁷⁷

Щодо самої пустки Княжа Лука, то М. Грушевський припускав, що Корачі (Карачовські), користувалися цією територією, про що свідчать згадки про пасіки⁷⁸. Самі ж Корачі (Карачовські) упродовж усього XV ст. у джерелах не згадуються.

Додамо лише, що Михайло Грушевський у своїх працях боронив автентичність двох документів Вітовта для Василя Карачовського на Княжу Луку. Ці ж документи, ще у 1930 р. були нищівно розкритиковані і віднесені до фальсифікатів Владиславом Семковичем, який досліджував т. зв. Оригінали⁷⁹.

Другий документ цього старости був виставлений 8 травня 1473 р. У Теребовлі Станіслав з Ходчі I записав своєму слугі Якубові зі Щукова 50 гривень на пустці Чапля у Лeticівському повіті⁸⁰. Цей старостинський документ було підкріплено 28 червня цього ж року королівським привілеєм. Регест цього документа свого часу опублікував М. Грушевський⁸¹. На жаль, у ньому не сказано, для кого робився цей запис, але зважаючи на невеликий проміжок у часі, можемо припустити, що для того ж таки Якуба зі Щукова. Можливо, цей Якуб був сином Кристина Щуковського, який володів чималим маєтком на території Подільського воєводства⁸².

Станіслав з Ходча I був єдиним генеральним старостою (зважаючи на наявні документи), який виставив свій документ поза межами воеводства, у Теревовлі, це було пов'язано з тим, що від кінця 1471 р. він «тримав» уряд теревовельського старости⁸³.

Станіслав Одровонж зі Спрови (1477—1481)

Єдиний документ цього старости походить з 1481 р., коли 28 квітня у Смотричу він записав своїм слугам, Тимофію та Георгію Єлтухам 20 гривень на пустці Ведмежа Лука у Хмільницькому повіті⁸⁴.

Єлтухи з'являються знову у 1503 р., коли Тиофілу (Тимофею) Єлтуху, король Олександр I підтверджує право на володіння с. Дашківці у Кам'янецькому повіті із записом 50 гривень, та записує таку ж суму на с. Дяківці у Лeticівському повіті⁸⁵. Підтвердження прав Єлтухів, наданих їм за короля Владислава III, нам не вдалося виявити, а ось щодо запису на Дяківцях, то, вірогідно, Єлтухи свого часу поріднилися з Козловськими, які володіли цим селом ще із 1442 р., коли воно було надане на ленному праві Сенькові Козловському⁸⁶. Цей Сенько є власником цього села під час ревізії 1469 р.⁸⁷

Станіслав з Ходчі II (1494—1510)

Останній серед розглядуваних нами старостинських документів припадає вже на початок XVI ст. 1 квітня 1504 р. у Кам'янці Станіслав з Ходчі II з волі короля Олександра I, зробив запис 60 гривень для шляхетного Сими (Семену, Шимону) Митковичу з Верещатинець на порожньому селі Дробишівці у Кам'янецькому повіті⁸⁸.

Ще одним свідченням існування з'язків Митків (Митковичів) зі Станіславом з Ходчі, є присутність останнього на листі свідків у 1506 р., коли король Олександр I підтверджує йому права на низку сіл у Подільському воеводстві⁸⁹.

Насамкінець зазначимо, що ще М. Грушевський звернув увагу на присутність Сими Митковича на листі свідків документа Теодорика з Бучача, додавши, що остання згадка про Симу походить з 1530, коли йому мало б бути понад 100 років⁹⁰. Якщо погодимося з такою тривалістю життя (хоча б до початку XVI ст., коли Сима мав переїти 70—75 літній рубіж), то зустрічаємося з фактом зміни патрона, що не є чимось незвичним для цього часу і цієї території⁹¹; або можемо припустити існування служилої шляхти, яка, незважаючи на зміни старост, мала нести особисту службу.

* * *

Розглянуті тут документи подільських (кам'янецьких) старост є важливим джерелом для вивчення не тільки землеволодіння на території Подільського воеводства в XV — на початку XVI ст. У них міститься чимало інформації про шляхту-боярство, яка пробує знайти себе у нових політико-правових умовах, стаючи заручником гри можновладців.

Практично у всіх документах є згадки про існування патронарно-клітарного зв'язку з старостою, який проявляється у прямій формі, коли особу, яка отримує документ названо слугою. Причому другою стороною у цих стосунках могли бути представники досить потужних родин, як це видно на прикладі родини Свірчів.

Аналіз старостинських документів дозволяє прослідкувати процедури заставлення королівщин на території воеводства. З певним припущенням, зважаючи на стан джерельної бази, можемо стверджувати, що практично усі відомі нам королівські документи у справі застави на суми до 50 гривень мусили мати старостинські відповідники. Отримання запису від старости, в свою чергу, було першим етапом на шляху отримання королівського привілею (у разі необхідності).

Ще одним прикладом важливості уряду кам'янецького генерального старости є право підтвердження ділчих володінь (для Буцнів), яке є прерогативою верховного володаря.

Саме серед цих документів ми знаходимо згадки про воєвод кам'янецького замку, відповідального за вагу у Червонограді, особистих писарів старости.

Документ Теодорика з Бучача для Сими та Берла Буцнів (1450 р.) дає нам першу згадку про Подільське воєводство, зваживши на той факт, що з'являється вона лише 16-ма роками після утворення самого воєводства, і водночас залишаючись єдиною згадкою з усього XV ст.

РЕЄСТР ДОКУМЕНТІВ ПОДІЛЬСЬКИХ (КАМ'ЯНЕЦЬКИХ) ГЕНЕРАЛЬНИХ СТАРОСТ

Теодорик з Бучача (1442—1454)

Кам'янець, 7 січня 1444

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує шляхтичеві Миколайові Фурманові з Милійовець воєводі кам'янецького замку 50 гривень на пустках Воєводинці та Окунів на річці Тарнаві у Бакотському повіті

копія: *Warszawa, AGAD, tzw. ML, IV B, 17, Ark. 24—24 v T. Eorundem Woiewodznicze et Okunow*

публікація: *Грушевський, Барське староство, с. 144—145*

мова: латинська

локалізація: [...super vastitatibus regiae maiestatis, videlicet Woievodznicze et Okuniow in districtu Bacothiensi super flumine Tharnawa...] *с. Воєводинці тепер Фурманівка К-П р-ну, Хмельн. обл.*

коментар: ототожнення Воєводинців з Фурманівкою походить з нотаток люстраторів у 1564 р. під цим документом (Див.: *AGAD, tzw. ML, IV B, 17, Ark. 24 v ...super villa Woiewodznicze a'ls Furmanowcze*). Очевидно, пізніше Окунів злився з Фурманівкою-Воєводинцями.

Кам'янець, 13 травня 1444

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує Іванові (Янові) з Баговиці 50 гривень на с. Кептинці у Кам'янецькому повіті Подільської землі

копія: *Warszawa, AGAD, tzw. ML, IV B, 17, Ark. 185 T. Eiusdem Kiptincze*

мова: латинська

локалізація: [...super bonis Reigis Kiptincze in terra Podoliae in disrictu Camenecensi...] *Тепер частина с. Голосків, Кам'янець-Подільського р-ну, Хмельницької обл.*

Кам'янець, 21 травня 1444

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує шляхтичеві Янові Фіюлку (Фіюлю) з Конарзова (Конарьова) 50 гривень на пустці Боблива Криниця взамін за с. Внучківці

копія: *Warszawa, AGAD, MK, 20, Ark. 69 v Трансумпт короля Олександра I від 1503 р. для Мати аса Бжезинського Фіюлка; tzw. ML, IV B, 17, Ark. 151—152^a v*

публікація: *Грушевський, Матеріали, № XLI, с. 44—45*

реєст: *MRPS, III, № 139 suppl.*

139. Camunycz, f. 5 Ascensionis Domini (21 mai.). Theodoricus de Buczacz, castellanus Camenecensis et capitaneus Podoliae generalis, Ioanni Fiolek de Conarzow, qui villam Winikowcze pro castro Cameneczensi condescensit, in vastitate Bobliwcrinicza, inter medias haereditates Orzynyn, Zynkowcze, Suchodamye et Pudlowcze iacente, villam de nova radice erigendi facultatem concedit, cum libertate a podimne 7 annorum et 50 marc. ididem ei inscribit. XX, 69.

мова: латинська

локалізація: [...vastitate Bobliwa Crinicza, inter medias hereditates: Orzynyn et Zynkowcze iacente et Suchodambe et inter Pudlowcze, villam in nova radice erigendi...]

Кам'янець, 1 вересня 1444

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує Янові з Конарзова (Конарьова) 50 гривень на с. Нижній Березні у Хмільницькому повіті Подільської землі

копія: *Warszawa, AGAD, MK, 20, Ark. 69 v Трансумпт короля Олександра I від 1503 р. для Матиаса Бжезинського Фіолка; tzw. ML, IV B, 17, Ark. 72 Трансумпт Сигізмунда I Т.: Jacobus Czieplowski Brzezna.*

публікація: *Грушевський, Матеріали, № XLII, с. 45—46*

реґест: *MRPS, III, № 142 suppl.*

142. *Samyenyecz, die Aegidii (1 sep.).* Theodricus de Buczacz, castellanus Camenecensis et capitaneus Russiae generalis, vigore mandati regii, nob. Ioanni de Conarzow, 40 marc. in villa Brzeznya, in terra Podoliae et disctrictu Chmyelnicensi ad flumen Brzezna sita, inscribit. XX, 69.

мова: латинська

локалізація: [...super villa regali Inferiori Brzeznya, in terra Podolie et districtu Chmielnicensi sita, siper flumen Brzezna...] вірогідно, с. Березна, Хмільницького р-ну, Вінн. обл.

Кам'янець, 22 жовтня 1444

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує Георгієві Гранчібродичу з Мокси 50 гривень на пустці Довжок у Кам'янецькому повіті на полі Ольховець аж до Білячки?, а також поле Колибаїв та Полянки за Смотричем нижче Кам'янця

згадка: *Warszawa, AGAD, AZ, 32, k. 936—937 Т.: Dolzek, Olchowiecz, Colibaiow, Polanky, 975—976 Т. : Vastitas Dolzek cum campo Olchowiecz et Kolibaiow sylua at Polanki*

мова: латинська

локалізація: [...vastitate dudum deserta Dolzek in districtu Camenecensi, cum campo Olchowycz usque ad Bielerczskie, et Colibayow silua at Polanki super Smotrycz infra Camenec...] с. Довжок Кам'янець-Подільського р-ну, Хмельницької обл.

Язловець, 19 травня 1446

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує шляхтичеві Іванові з Бопшинець 50 гривень на с. Мойсейківцях у Летичівському повіті Подільської землі

копія: *Warszawa, AGAD, MK, 20, Ark. 70 v. Трансумпт короля Олександра I для Якуба Чаплінського; tzw. ML, IV B, 17, Ark. 210 v*

публікація: *Грушевський, Матеріали, № XLIII, с. 46*

реґест: *MRPS, III, № 143 suppl.*

143. *Jasslowycz, f. 5 post Sophiae (19 mai).* Theidricus de Buczacz alias de Jaslowycz, castellanus Camenecensis et capitaneus Podoliae generalis, Iwan alias Suslo de Bophssynicze, 50 marc. in villa Mostykwocz (Mystykwocz) districtus Leticzoviensis inscribit. XX, 70.

мова: латинська

локалізація: [...super villa Moseykwocz, sita in districtu Laticzoviensi in ripa fluvii Buh...] тепер с. Суслівці, Летичівського р-ну, Хмельницької обл.

Язловець, 2 квітня 1450

Привілей Теодорика з Бучача, генерального Подільського старости, подільським шляхтичам Сими та Берлові Буцням, яким він викликає їх з Ва-

лахії, і підтверджує їм права на маєтки Васьківці, Іваниківці, Грушовець (Грушка), Берладку, урочище Лядава, Буцнівці (Буцні) і Мордин (тепер Прилужне) надані великим князем Вітовтом і королем Владиславом

копія: ЦДІАУК, Ф. 40., Оп. 1, Спр. 1., Арк. 80 зв.

публікація: АЮЗР, Ч. VIII, Т. I, № XII, с. 18—19

регест:

свідки: praesentibus nobilebus Paulo Nieszcza, Nicolao Michalowski, Petro Nieszowicz, Symma Mythowicz, Suentione Wierzbowiecki, Sienkone notario nostro et aliis quam plurimis, nostro sub sigillo appenso.

підпис: Theodoricus de Buczacz, castellanus camenecensis et capitaneus generalis Podoliae.

мова: латинська

локалізація: [...bona ipsorum haereditaria, dicta Waskowce, Iwanikowce in fluvio Morachva, Berladka — super fluvio Moraszka et wroczyisko Ladawa inter fluvios Przymosczenica et Ladawa, super uscie, nec non Buczniowce et Mordyna sub sylvis Zhar, consistnetia et iacentia in palatinatu Podoliae...] с. Васьківці та Іваниківці тепер м. Могилів-Подільський, Вінницької обл., тепер с. Грушка Могилів-Подільського р-ну, Вінницької обл., с. Буцні та с. Мордине тепер с. Прилужне Летичівського р-ну, Хмельницької обл.

Б. м., перед 24 червня 1453

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує Пьотрові Глінічу 50 гривень на с. Вербка

згадка: З трансумпту короля Казимира IV від 24.VI.1453 р. До 1939 р. Бібліотека Оссолінських у Львові, пергамент № 557.

публікація: AGZ, V, № 132.

регест: Pohorecki, № 159.

мова: латинська

локалізація: [...villa Wurbka...], вірогідно, с. Вербка Летичівського р-ну, Хмельн. обл.

Червоноград, 12 листопада 1454

Генеральний Подільський староста Теодорик з Бучача записує своєму слугі шляхетному Васюті 50 гривень на пустці Іван у Червоноградському повіті Подільської землі

згадка: Warszawa, AGAD, AZ, 32, 1. k. 938 [з датою 1459] T. Iwan vastitas in districtu Rubri castro; 2. Ibidem. K. 978—979 T. Vastitas Iuan in districtu Rubri castro

мова: латинська

локалізація: [...Iwan vastitas in districtu Rubri catro...] вірогідно, с. Іване-Пусте Борщівського р-ну, Тернопільської обл.

Б. м. і д.

Генеральний подільський староста Теодорик з Бучача записує 50 гривень писареві міста кам'янця Миколайові Гібі (Хебді) на війтівство у м. Хмільнику та с. Думніки у Хмельницькому повіті

згадка: З трансумпту короля Казимира IV 30.V.1488 р. Warszawa. AGAD, AZ, 32, K. 983. T. Aduocatia Chmielnicensis et villa Dumniki in districtu Chmielnicensi.

підпис: Relatio et subscriptio venerabilis Creslai de Curozwanki Regni Poloniae Cancellarii.

мова: латинська

локалізація: [...villa Dumniki in districtu Chmielnicensi...] тепер с. Думенки Хмельницького р-ну, Вінницької обл.

Б. м. і д.

Генеральний подільський староста Теодорик з Бучача записує Іллі Чернелевичу 20 гривень на с. Ілляшівцях

згадка: *З привілею Бартоша з Бучача 5.I.1456.*

публікація: АЮЗР, Ч. VIII, Т. I, № XIV, с. 21—22

мова: латинська

локалізація: [...super Illiaszowcze...] тепер с. Кремінне, Могилів-Подільського р-ну, Вінницької обл.

Бартош з Бучача (1455—1457)

Кам'янець, 5 січня 1456

Генеральний подільський староста Бартоша з Бучача записує шляхетному Іллі Чернелевичу 20 гривень на с. Ілляшівцях понад тих 20 гривень, які були записані його батьком [Теодориком з Бучача] та приєднує до його маєтку землі вздовж Дністра до устя р. Серебря

копія: ЦДІАУК, Ф. 37, Оп. 1., Спр. 34, Арк. 233 зв.

публікація: АЮЗР, Ч. VIII, Т. I, № XIV, с. 21—22

свідки: praesentibus nobilebus Jacobo Jarwoski vaiewoda, Paulo Schufarski, Nicolao de Piaszczece notario, Petro de Polistowce, Sachnone de Schandrow et Hrynczone Oliphieronis filio.

мова: латинська

локалізація: [...super Illiaszowcze...] тепер с. Кремінне, Могилів-Подільського р-ну, Вінн. обл.

Кам'янець, 19 серпня 1456

Генеральний подільський староста Бартош з Бучача підтверджує Іванові (Янові) Бахавському права на с. Цвіклівці в Кам'янецькому повіті на р. Смотрич

копія: ЦДІАУК, Ф. 37, Оп. 1, Спр. 2, Арк. 113 в.

мова: латинська

локалізація: вірогідно, це с. Цвіклівці, Кам'янець-Подільського р-ну, Хмельницької обл.

Кам'янець, 4 грудня 1456

Генеральний подільський староста Бартош з Бучача записує Миколайові з Бердихові Нового двору 50 кіп кам'янецької монети на селах Кузьмин і Новосілка

копія: ЦДІАУК, Ф. 37, Оп. 1, Спр. 2, Арк. 112 в

література: Pulaski K. *Stare osady...*, s. 562. (помилкова нумерація сторінок, тільки річне датування)

мова: латинська

локалізація: с. Кузьмин та Новосілка Городоцького р-ну, Хмельницької обл.

Станіслав з Ходча (1464—1474)

Кам'янець, 23 березня 1468

Генеральний Подільський староста Станіслав з Ходча записує шляхетному Зинку Корачу 20 кіп на пустці Княжа Лука у Подільській землі

копія: Warszawa, AGAD, MK, 23, Ark. 784; tzw. ML, IV B, 17, Ark. 39 v

публікація: АЮЗР, Ч. VIII, Т. I, № III, с. 5—6

мова: латинська

локалізація: *тепер с. Плебанівка, Шаргородського р-ну, Вінницької обл. Про дискусію щодо локалізації див.: Грушевський, Барське староство, с. 33, прим. 3*

Теребовля, 9 травня 1473

Генеральний Подільський староста Станіслав з Ходчі записує шляхтеному Якубові зі Щукова 50 гривень на пустці Чапля у Летичівському повіті Подільської землі

згадка: *Warszawa, AGAD, AZ, 32, k. 982. T. Vastitas Czaple in districtus Leticzouiensi.*

мова: латинська

локалізація: [*...vastitas Czaple in districtus Leticzouiensi...*] *с. Чапля, Летичівського р-ну, Хмельницької обл.*

Станіслав Одровонж зі Спрови (1477—1481)

Смотрич, 28 квітня 1481

Привілей Станіслава Одровонжа зі Спрови генерального подільського старости, яким він записує своїм слугам Тимофію та Георгію Єлтухам 20 гривень на пустці Ведмежа Лука у Хмельницькому повіті

копія: *Warszawa, AGAD, MK, 20, Ark. 69 Трансумнт короля Олександра I*

публікація: *АЮЗР, Ч. VIII, Т. I, № XVI, с. 24—25*

реґест: *MRPS, III, № 208*

208. *Smotricz, sabbato in Conductu Paschae (5 mai.). Ioannes Odrowasz de Sprowa, palatinus Russiae et capitaneus Podoliae generalis, nobb. Thenophey et Georgio filiis Jolthuchow, fratribus germanis, servis suis, 20 marcas in villa deserta Nyedzwyedzowa Lanka cum libertate alias swyeboda 3 annorum inscribit et donat. XX, 69.*

мова: латинська

локалізація: [*...super villa deserta dicta Nyedzwyedzyowa Lanka, in districtu Chmyelnicensi...*]

коментар: Правильна дата у Грушевського. Так, як Пасха у 1481 р. припадає на 22 квітня, то *Conductum Paschae* — перша неділя після свята 29 квітня.

Станіслав з Ходча (1494—1510)

Кам'янець, 1 квітня 1504

Генеральний подільський староста Станіслав з Ходчі записує шляхтенному Шимону Митковичові з Верещатинець 60 гривень на порожньому селі Дробишівці

згадка: На момент видання М. Грушевський (1894) *КЦА № 5678 с. 79 (протокол процеса 1778 р. про землі Барського староства)*

публікація: *АЮЗР, Ч. VIII, Т. II, № X дод., с. 342—334*

мова: польська

локалізація: *на думку Грушевського, пізніше Дробишівці злилися з Кузьминцями (Барський р-н, Він. обл.) і втратили свою назву. Див.: Грушевський, Барське староство, с. 57.*

¹Archiwum Główny Akt dawnych w Warszawie (Далі. — AGAD.). — Archiwum Zamoyskiego (Далі. — AZ.). — Sygn. 32. — К. 935—936.

²Urządnicy Podolscy XIV—XVIII wieku. Spisy (Далі. — Urząd. Pod.) / Opr. E. Janas, W. Kloczewski, J. Kutyka, A. Sochacka. — Kórnik, 1998. — № 544—553. (Для розрізнення осіб з однаковим іменем і прізвищем використовується латинська нумерація. — В.М.)

³Urząd. Pod. — № 551; Burgrabiowie zamku krakowskiego XIII—XV wieku. Spisy / Opr.

W. Bukowski. — Kórnik, 1999. — № 103; Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV—XVIII wieku. Spisy / Opr. K. Chłapowski i in. — Kórnik, 1992. — № 116.

⁴Urząd. Pod. — № 545.

⁵Центральний державний історичний архів України у м. Києві (Далі. — ЦДІАУК). — Ф. 37. — Кам'янецький земський суд. — Оп. 1. — Спр. 2. Див. також: *Pulaski K.* Stare osady w ziemi Kamienieckiej i dziedziczące na nich rody podolskiej szlachty historycznej // Przewodnik naukowy i literacki. — Lwów, 1902 (див. додаток: Реєстр документів Подільських генеральних старост).

⁶*Pohorecki F.* Catalogus diplomatum bibliothecae Institutii Ossoliniani nec non bibliothecae Pawlikowianae ab anno 1227 usque ad annum 1505. — Leopoli, 1937. — Nr. 159; Архив Юго-Западной России (Далі. — АЮЗР). — Ч. VIII. — Т. I. — № XIV.

⁷Див.: *Грушевський М.* Барське староство. Історичні нариси (XV—XVIII ст.). — Львів, 1996. — 624 с. (Далі. — *Грушевський М.* Барське староство.)

⁸Там же. — С. 144—145. Зважаючи на важливість цих згадок, М. Грушевський, публікує у примітці повністю цей документ, який тепер зберігається: AGAD. — tzw. Metryka Litewska. — IV B. — Sygn. 17. — Ark. 24—24 v. Tytuł.: *Eorunde, Woiewidznicze et Okunow.*

⁹АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № III, XII, XIV, XVI; Т. II. — № X дод.; *Грушевський М.* Барське староство. — С. 144—145; *Його ж.* Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України. Серія перша (ч. 1—80) (1361—1530) // Записки наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1905. — Т. LXIII. — №. LXI—LXIII. (Далі. — *Грушевський М.* Матеріали.)

¹⁰*Pulaski K.* Stare osady. — S. 467, 562.

¹¹Участь подільських воевод і каштелянів у житті воєводства, зважаючи на стан джерельної бази, можна простежити на прикладі їхніх ітінераріїв: *Михайловський В.* Матеріали до itineraria подільських воевод, каштелянів і старост у XV ст. // Молода нація. — К., 2001. — № 3. — С. 149—168.

¹²*Kurtyka J.* Wstęp // Urząd. Pod. — S. 20.

¹³Urząd. Pod. — № 190, 544, 547, 623.

¹⁴Urząd. Pod. — № 193. Про розміри маєтку Свірчів на кінець XV ст. див.: *Pulaski K.* Stare osady... — S. 470—472.

¹⁵*Михайловський В.* Початки уряду Кам'янецького генерального старости (1431—1446) // Київська старовина. — 2001. — № 3. — С. 166.

¹⁶Zbiór dokumentów malopolskich (Далі. — ZDM) / Wyd. I. *Sulkowska Kuraś i S. Kuraś.* — Cz. VIII. — Wrocław, 1975. — № 2382.

¹⁷Bona Regalia onerata in Terris Russiae etc. Lustratio 1469 // Źródła dziejowe. — Warszawa, 1902. — Т. XVIII. — Cz. 1. — S. 64. (Далі. — Bona Regalia onerata).

¹⁸Matricularum Regni Poloniae Summaria. — Varsoviae, MCMXV. — Pars IV. — Vol. III. — Suppl. — № 739. *Camyenez, die Ascensionis Domini (5 maii).* Petrus de Wilphin (Vilpin), capitaneus terrae Podoliae generalis, Nicolao de Gyba (Hyba), notario civitatis Camenecensis, super advocatia Chmyelnicensi et villis Hlahadowle et Dunynki 100 marc. inscribit. 29, 416; 54, 129. №. 6718 et 11074.

¹⁹*Gąsiorowski A.* Kariera Piotra Polaka z Lichwina (1428—1441) // Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza. — Poznań, 1980. — XIV. — Z. 1 (t. 27). — S. 38; *Ejusdem.* Piotr Polak // Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław, 1981. — Т. 26. — S. 379.

²⁰AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — K. 969. *Vastitas Duminki in districtu Chmielniczensi et fluuio Boh.*

²¹ZDM. — Cz. VIII. — № 2429. Розгляд цього документа див. також: *Kurtyka J.* Podole pomiędzy Polska i Litwą w XIV i 1. połowie XV wieku // Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu. — Kraków, 2000. — Т. I. — S. 52—53.

²²AGAD. — tzw. ML. — IV B. — Sygn. 17. — Ark. 24—24 v; Публікація: *Грушевський М.* Барське староство. — С. 144—145.

²³ZDM. — Cz. VIII. — № 2291. Реєстр польською мовою: Materiały do rejestrów dokumentów Władysława Warneńczyka króla Polski i Węgier 1434—1444 / Opr. W. Krawczuk, K. Mieszkowski, Z. Perzanowski, S. Sroka // <http://argo.hist.uj.edu.pl/WARN/Index.htm>. — Kraków, 2000 — № 446.

²⁴AGAD. — tzw. ML. — IV B. — Sygn. 17. — Ark. 24. Див. також: *Молчановський Н.* Очерк известий о Подольской земле до 1434 г. — К., 1885. — С. 387.

²⁵AGAD. — tzw. ML. — IV B. — Sygn. 17. — Ark. 185. Т. *Eiusdem* Kiptincze.

²⁶ZDM. — Cz. VIII. — № 2202. Принагідно зауважимо, що самого документа Владислава II Ягйла, нам не вдалося виявити.

²⁷ZDM. — Cz. VIII. — № 2321.

²⁸Bona Regalia onerata... — S. 52. Про братів Івана (Яна) і Петра Бахавських, як свідків на документи подільської шляхти 23 червня 1439 р. див.: *Kurtyka J.* Z dziejów walki szlachty ruskiej o równoprawienie // Roczniki historyczne. — Poznań, 2000. — Т. LXVI. — S. 116. — Przyp. 13.

²⁹*Грушевський М.* Матеріали. — № XLI.

³⁰ZDM. — Cz. VIII. — № 2201.

³¹AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — K. 935—936.

³²*Грушевський М.* Матеріали. — № XLII.

³³AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — K. 936—937 під титулом: *Dolzek, Olchowicz, Colibaow, Polanku.*

Друга копія цього ж документа: Ibidem. — К. 975—976. — Т.: *Vastitas Dolzek cum campo Olchowicz et Kilibaiow sylua at Polanki*.

³⁴*Kurtyka J. Podole pomiędzy...* — S. 56. — Przyp. 159.

³⁵*Lustracja wojewodztw Ruskiego, Podolskiego i Bełskiego 1564—1565 / Wydali K. Chłapowski i H. Zytkowicz.* — Cz. I. — Warszawa, 1992. — S. 205.

³⁶*Грушевський М.* Матеріали. — № XLIII.

³⁷*Грушевський М.* Матеріали. — № LVI/5.

³⁸*Грушевський М.* Матеріали. — № XLIII.

³⁹АЮЗР. — Ч. — VIII. — Т. I. — № XII.

⁴⁰*Крикун М.* Поширення польського адміністративно-територіального устрою на українських землях // Проблеми слов'язнознавства. — Вип. 42. Історія зарубіжних слов'янських народів. — Львів, 1990. — С. 28.

⁴¹З'їзд у Парчуві відбувався з 27 вересня по 8 жовтня 1451 р. Датування за: *Сулковска-Курасева И. Итинерарий Казимира Ягеллона (состояние подготовки) // Исследования по Литовской метрике. Сборник научных трудов.* — М., 1989. — Вип. II. — С. 277.

⁴²*Polska Jana Długosza.* — Warszawa, 1884. — S. 450—452.

⁴³*Грушевський М.* Барське староство. — С. 38.

⁴⁴АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № XII.

⁴⁵*Грушевський М.* Барське староство. — С. 189—190. Там спроба встановлення родинних зв'язків Митків і Нешів (Нешовичів) та усі джерельні згадки про них протягом XV—XVII ст.

⁴⁶*Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386—1430 / Wyd. J. Ochmański.* — Warszawa-Poznań, 1986. — № 109. У 1442 р. вже Гнат Нешович отримав від короля Владислава с. Юрківці у Кам'янецькому повіті. — ZDM. — Cz. VIII. — № 2430.

⁴⁷ZDM. — Cz. VIII. — № 2213.

⁴⁸*Pohorecki F.* — Nr. 159.

⁴⁹AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — К. 938. Т. *Iwan vastitas in districtu Rubri castro*. Тут помилково вписана дата 1457 р., коли вже Теодорик не жив. Друга копія там само. — К. 978—979. Т. *Vastitas Iwan in districtu Rubri castro*. З датою 1454 р. наведена цитата зроблена за другою копією.

⁵⁰Підрахунки Януша Куртики. Див.: *Kurtyka J. Z dziejów walki...* — S. 115. — Przyp. 6.

⁵¹Див.: Люстрації королівщин українських земель XVI—XVIII ст. Матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів / Уклада. *Р. Майборода.* — К., 1999. — 316 с., а також картосхему у статті Геннадія Боряка: *Боряк Г.* Ревізії та люстрації українських староств кінця XV — середини XVI ст. (в аспекті історико-географічної джерельної цінності) // Географічний фактор в історичному процесі. — К., 1990. — С. 148—149.

⁵²AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — К. 983. Т. *Aduocatia Chmielnicensis et villa Duminku in districtu Chmielnicensi*.

⁵³AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — К. 969.

⁵⁴АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № XIV. Цей документ відомий зі справи Кам'янецького земського суду, куди був вписаний Маргаритою, вдовою по Михайлові Ляшовському 25 січня 1616 р.

⁵⁵*Kurtyka J. Podole pomiędzy...* — S. 56. Тут подано лише три повіті (Кам'янецький, Хмельницький, Летичівський) у яких староста робив записи різних сум на королівщинах.

⁵⁶АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № XIV.

⁵⁷*Грушевський М.* Барське староство. — С. 39, 185—186.

⁵⁸Urząd. Pod. — № 322.

⁵⁹*Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contextuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski.* — Pars I. Casimiri IV regis tempora complectens (1447—1492). — Varsoviae, MCMV.. — Pars. I. — № 1592. (... *Nicolaum notarium terrestrem...*). Отожнення його з Миколаєм з П'яциць, можливо, завдяки згадці у каталозі Погорецького. Див. наступну прим.

⁶⁰*Pohorecki F. Catalogus...* — № 264 (... *Johannes filius Dobeislae haereditis de Pyasszczicze et filiaster olim Nicolai de Pyasszczicze notarii terrae Podoliae generalis...*)

⁶¹*Kurtyka J. Z dziejów walki...* — S. 113. Про нього. — S. 118. — Przyp. 36.

⁶²ЦДІАУК. — Ф. 37. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 112 зв. Див. також: *Pulaski K. Stare osady.* — S. 467.

⁶³Про розмір самого комплексу маєтків свідчать як числені записи Казимира IV для самого Миколая з Нового двору (tzw. ML. — IV B. — Sygn. 17. — Ark. 195—197, in.), який у 1467—1491 був кам'янецьким каштеляном (Urząd. Pod. — № 193), так і згадуваний вже акт поділу маєтків (*Pulaski K. Stare osady...* — S. 470—472).

⁶⁴Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. — К., 1947. — Частина Б. Алфавіт старих найменувань — С. 959—1040.

⁶⁵ZDM. — Cz. VIII. — № 2198, 2254 (200 гривень на с. Куялів), № 2267 (300 гривень на м. Смотрич), № 2330 (100 гривень на сс. Остапківці і Плоскове).

⁶⁶*Bona Regalia onetara...* — S. 47.

- ⁶⁷*Pulaski K. Stare osady...* — S. 469.
- ⁶⁸ZDM. — Cz. VII. — № 2159.
- ⁶⁹Urząd. Pod. — № 445. Див. також: *Kurtyka J. Z dziejów walki...* — S. 115. — Przym. 6.
- ⁷⁰*Pulaski K. Stare osady...* — S. 470—471.
- ⁷¹*Pulaski K. Stare osady...* — S. 562.
- ⁷²*Bona Regalia onetara...* — S. 46.
- ⁷³ЦДІАВК. — Ф. 37. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 114—114 зв.
- ⁷⁴ZDM. — Cz. VIII. — № 2214, 2215.
- ⁷⁵АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № III.
- ⁷⁶AGAD. — *Metryka Koronna*. — Sygn. 23. — Ark. 784; tzw. ML. — IV B. — Sygn. 17. — Ark. 39 v.
- ⁷⁷*Грушевський М.* Барське староство. — С. 34. — Прим. Насправді староство подільським Станіслав з Ходчі був від 1464 до 1474 рр., воєводою руським з 1465 до 1474, а староство галицьким аж від 1452 до 1474 р. — Див.: *Urząd. Pod.* — № 547; *Urzędnicy wojewodztwa ruskiego XIV—XVIII wieku. Spisy / Opr. K. Przyboś.* — Wrocław, 1987. — № 1234, 334.
- ⁷⁸*Грушевський М.* Барське староство. — С. 33—34. Там також дискусія щодо локалізації Княжої Луки. — С. 33. — Прим. 3.
- ⁷⁹*Sietkowicz W. Nieznane nadania Witolda dla osób prywatnych // Ateneum Wilenskie.* — Wilno, 1930. — Zesz. 3—4. — S. 848—850; Див. також: *Vitoldiana.* — № 211.
- ⁸⁰AGAD. — AZ. — Sygn. 32. — K. 982. T. *Vastitas Czaple in districtu Leticzoviensi.*
- ⁸¹*Грушевський М.* Матеріали. — № LVI/1.
- ⁸²Головним маетком Щуковських була Бакота, на якій вони мали запис у 1200 гривень, зроблений Кристинові Щуковському у 1442 р. — ZDM. — Cz. VIII. — № 2357. Про Щуковських див. також: *Kurtyka J. Z dziejów walki...* — S. 117. — Przym. 18. Там подана література.
- ⁸³Urzd. Rus. — № 667.
- ⁸⁴АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № XVI.
- ⁸⁵АЮЗР. — Ч. VIII. — Т. I. — № XX; *Грушевський М.* Матеріали. — № LXI.
- ⁸⁶ZDM. — Cz. VIII. — № 2431. Пересті: MRPS. — Pars. IV. — Suppl. Nr. 770; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardynskiego we Lwowie / O. Pietruski, X. Liske.* — Lwów, 1884. — Т. X. — 78.
- ⁸⁷*Bona Regalia onerata.* — S. 51.
- ⁸⁸АЮЗР. — Т. VIII. — Ч. II. — № X дод.
- ⁸⁹АЮЗР. — Т. VIII. — Ч. I. — № XII.
- ⁹⁰*Грушевський М.* Барське староство. — С. 188—189.
- ⁹¹Про зміну патронів на прикладі оточення Одровонжів зі Спрови див.: *Wilamowski M. Familia dworska Piotra i Andrzeja Odrowążów Sprowskich, wojewodów i starostów ruskich // Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu, red. K. Ożóg i S. Szczur.* — Kraków 2000. — S. 273—322. Український переклад цієї статті див.: *Молода нація.* — К., 2001. — № 3. — С. 85—148.

З ЛИСТУВАННЯ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА І РОЗАЛІЇ ЛІФШИЦЬ

Тетяна ЗАБОЛОТНА

нікальна й неповторна епістолярна спадщина Володимира Винниченка, оприлюднена в наші дні, стала справжнім відкриттям для мільйонів читачів¹.

Кореспонденції В. Винниченка сповнені болями й radoцями, переживаннями й надіями. «Діалоги на відстані» для митця були чи не єдиними ниточками, що єднали його зі світом, листування стало розрадою і порятунком від самоти, засобом самовираження. Лише в епістолярії він був самим собою — справжнім Володимиром Винниченком. Зрештою, листи народжувались, залежно від душевного стану. Його неспокій та сум за коханою дружиною відчувається у кожній кореспонденції митця. І хтозна, якби не листи, чи змогли б ми довідатись про унікальні стосунки подружжя, про їх щирі любов до України та взагалі відчути